

УДК 342

Дмитро Смотрич

Національний університет «Львівська політехніка»,
доцент кафедри адміністративного
та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
доктор філософії
dmytro.v.smotrych@lpnu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6087-9553>

Назар Іванов

Національний університет «Львівська політехніка»,
студент 2 курсу магістратури
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
nazar.ivanov.mpr.2022@lpnu.ua

ПРАВОВІ АСПЕКТИ БОРотьБИ З ДЕЗІНФОРМАЦІЄЮ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

<http://doi.org/10.23939/law2023.40.155>

© Смотрич Д., Іванов Н., 2023

Стаття «Правові аспекти боротьби з дезінформацією в Європейському Союзі: уроки для України» детально описує та аналізує проблему, пов'язану з великою кількістю неправдивої, маніпулятивної та вкрай шкідливої інформації, з якою змушена стикатись кожна сучасна людина. Надається особлива увага законодавчому регулюванню інформаційної сфери, заходам, спрямованим на покращення інформаційної безпеки в Європейському Союзі та Україні.

Ця стаття дає визначення та характеризує таке явище, як дезінформація, пояснює її роль у внутрішніх та міждержавних конфліктах. Висвітлюються методи поширення дезінформації та основні інформаційні інструменти, що застосовуються конфліктуючими сторонами. Окреслюються цілі та мета, яких теоретично може досягти той, хто розповсюджує та множить неправдиві або спотворені відомості.

Проводиться ґрунтовний аналіз законодавчого регулювання в сфері боротьби з дезінформацією та фейками, а також діяльності державних органів Європейського Союзу, українських державних органів, громадських та міжнародних організацій. Визначаються сфери їхньої діяльності та впливу, їхні повноваження, специфіка роботи, правовий статус, взаємодія між собою та результати діяльності.

Звертається особлива увага на велику кількість проблем, пов'язаних з інформаційною безпекою держав, союзів держав, організацій та окремих громадян і засиллям найрізноманітніших інформаційних вкидів, неправдивих відомостей, фальсифікованих фактів, спрямованих на зміну думки суспільства, створення конфліктів, започатку-

вання міжнаціональної ворожнечі в певній країні, деморалізація ворога під час війни, крадіжки тощо.

Загалом ця стаття є корисним дослідженням, спрямованим насамперед на висвітлення основних проблем та загроз, з якими стикається Україна та Європа в епоху гібридних війн, соціальних мереж. Може бути цікава як людям, які працюють з інформацією, так і широкому загалу, адже дає розуміння суті такого явища, як дезінформація в сучасному світі та її наслідки.

Ключові слова: Європейський Союз; дезінформація; інформаційна гігієна; правове регулювання; пропаганда; формування наративів.

Постановка проблеми. Боротьба зі спотвореними фактами, неправдивими даними, ворожою пропагандою, інформаційними маніпуляціями стала буденною для кожного соціуму та для окремих громадян, адже в часи жвавого розвитку соціальних мереж кількість інформації, яку споживають люди, зростає в геометричній прогресії. Як наслідок виникає потреба у покращенні інформаційної безпеки громадян, підприємств та навіть держав.

Метою статті є детальне дослідження правових аспектів боротьби з дезінформацією в межах Європейського Союзу та досвід, який треба запроваджувати в Україні.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо поняття «дезінформація». Дезінформація – це один із способів навмисного впливу на конкретну людину чи на суспільство загалом шляхом надання неправдивих, викривлених або неповних відомостей, що мають ввести в оману, викликати певні негативні емоції чи спровокувати до конкретних дій.

Є декілька інструментів дезінформації, серед яких:

1. Пропаганда – поширення інформації, чуток чи ідей, щоб завдати шкоди країні, групі людей чи окремій особі, зазвичай з політичною метою.
2. Фейк – імітація новинних або інших сайтів, що містять вигадані історії.
3. Джинса – новини, опубліковані під контролем уряду, для створення та поширення дезінформації серед громадян.
4. Упереджені новини – контент, що спонукає читачів підтвердити власні упередження та переконання.
5. Сатира – створення фейків заради пародії чи розваги.
6. Клікбейт – перебільшені, сумнівні або оманливі заголовки, зображення чи описи в соціальних мережах для створення веб-трафіку [1].

Види дезінформації:

1. Маніпуляція.
2. Обман конкретної особи чи групи осіб.
3. Створення певної громадської думки [2].

Ще можливе ненавмисне поширення неточної чи неправдивої інформації, яке називається мізінформація.

Широке використання дезінформації відбувається досить часто в умовах гібридної війни – застосування військових та невійськових, відкритих та прихованих засобів з метою тиску на ворога та його дестабілізації [3].

Європейський Союз, який має найкращі результати у сфері інформаційної безпеки, підходить до розв'язання проблем кваліфіковано та результативно.

Головним органом, який здійснює регулювання, є Оперативна робоча група зі стратегічних комунікацій (англ. *East StratCom Task Force*, ESTF) – підрозділ Європейської служби зовнішньополітичної діяльності, створена у квітні 2015 року на підставі ухваленого рішення Європейського союзу про потребу «протистояти постійним дезінформаційним кампаніям з боку Росії». Завданнями служби є надання підтримки делегаціям Європейського Союзу в країнах Східної Європи [4].

На сайті «EUvsDisinfo.eu», який є продуктом ESTF, оприлюднюється інформація про всі виявлені приклади дезінформаційних атак Росії. У своєму першому звіті ця робоча група зазначила, що більшість іноземних інформаційних маніпуляцій у 2022 році мали на меті створення наративів, які підтримують російське вторгнення в Україну. Найактивнішими були російські та китайські дипломатичні канали [5].

Також в ЄС були створені певні правила щодо боротьби з дезінформацією, до виконання яких структурам, що працюють над інформацією, можна долучитися добровільно.

Підписанти зобов'язалися вжити заходів у кількох ділянках, а саме:

1. Посилення співпраці з фактчекерами.

Покращення співпраці з громадськими організаціями та конкретними особами, які працюють над розвінчуванням дезінформації та освітою громадян у цій сфері.

2. Забезпечення прозорості політичної реклами.

Підписанти зобов'язані запровадити ефективні заходи прозорості, щоб користувачі легко розпізнавали політичну рекламу за допомогою більш помітного маркування, зобов'язання розкривати спонсора і витрати на рекламу.

3. Розширення прав та можливостей користувачів.

Користувачі мають бути захищені від різних видів дезінформації завдяки вдосконаленим інструментам для розпізнавання, розуміння та позначки дезінформації, доступу до перевірених та авторитетних джерел, ініціатив щодо підвищення медіаграмотності. Зокрема, мають бути впроваджені безпечні методи проєктування для обмеження поширення дезінформації та забезпечення більшої прозорості їх рекомендаційних систем, адаптуючи їх для обмеження поширення дезінформації.

4. Демонетизація поширення дезінформації.

Полягає в позбавленні фінансового стимулу для усіх поширювачів дезінформації. Підписанти мають вжити заходів, для того щоб уникнути розміщення реклами поряд із дезінформацією, та поширення реклами, що містить дезінформацію.

5. Надання дослідникам кращого доступу до даних.

Підтримка проєктів з досліджень дезінформації, надання кваліфікованим дослідникам повного доступу до потрібних їм відомостей.

Також Європейський Союз посилив систему моніторингу та звітування [6].

Деякі платформи вже почали повноцінну боротьбу з російською дезінформацією.

Наприклад на початку 2022 року:

1. Google за перші чотири місяці року припинив діяльність понад 400 каналів, залучених до операцій впливу РФ.

2. Meta заявила, що розширила партнерство з перевірки фактів 22 мовами в Європейському Союзі.

А от соціальна мережа «X», колишній «Twitter», в ЄС визнали такою, де є найбільший відсоток публікацій із неправдивою інформацією або дезінформацією [7].

Заступниця президентки Європейської Комісії, єврокомісарка з питань цінностей та прозорості Віра Юрова у своєму звіті повідомила, що з січня по квітень 2023 року мережа YouTube видалила понад 400 каналів і 10 блогів, пов'язаних з російським бюджетним «Інститутом інтернет-досліджень». Мережа Google видалила майже з 300 інтернет-порталів рекламу сайтів, пов'язаних з російською державною пропагандою. Мережі TikTok і Meta розширили зусилля з перевірки фактів різними мовами ЄС. Водночас мережа TikTok розглянула 832 відео, пов'язаних з війною Росії проти України, і видалила 211 відео [8].

5 грудня 2018 р. висока представниця ЄС – Віце-президентка Єврокомісії Федеріка Могеріні і Віце-президент Єврокомісії Андрус Ансіп представили «План дій ЄС проти дезінформації», англ. (англ. *Action Plan against Disinformation*). У цьому «Плані дій ЄС проти дезінформації» було розглянуто чотири сфери, які є одними з основних для розвитку Євросоюзу, а саме:

1. Скоординоване реагування.

Планується запуск Спеціальної системи швидкого сповіщення в інституціях та державах-членах ЄС. Це потрібно для кращого обміну даними, оцінки кампаній з дезінформації та попередження про загрозу дезінформації в режимі реального часу.

2. Підвищення рівня поінформованості та підтримка громадян.

Інституції та держави-члени ЄС сприятимуть розвитку медіаграмотності. Це відбуватиметься за допомогою запровадження спеціально розроблених програм. Організаціям, що спеціалізуються на фактчекінгу, дослідникам надаватиметься підтримка.

3. Вдосконалений механізм виявлення.

Оперативна робоча група зі стратегічних комунікацій та Центр аналізу гібридних загроз Європейської служби зовнішньої дії будуть підсилені за рахунок додаткових спеціалізованих кадрів та засобів аналізу даних. А держави-члени ЄС мають залучати власні ресурси для ефективної боротьби з дезінформацією.

4. Онлайн-платформи та індустрії.

Підписанти Збірки правил з протидії дезінформації повинні швидко та ефективно виконати зобов'язання, зазначені в ній. До таких зобов'язань, з-поміж іншого, належать такі: активізація зусиль із закриття активних фейкових акаунтів; виявлення діяльності, що ведеться не від людей тощо. Європейська Комісія співпрацюватиме з Європейською групою регуляторів, відповідальних за аудіовізуальні медіа-послуги, забезпечуватиме ретельний та постійний моніторинг виконання зобов'язань [9].

В Україні інформаційною безпекою з боку громадських організацій переймаються такі як: «Детектор медіа», «StopFake», а державне регулювання забезпечує Центр протидії дезінформації – орган Ради національної безпеки й оборони України, утворений відповідно до рішення Ради національної безпеки й оборони України від 11 березня 2021 року «Про створення Центру протидії дезінформації» [10], введеного в дію Указом Президента України від 19 березня 2021 року № 106 [11].

Основними завданнями Центру є:

1) виявлення та вивчення поточних і прогнозованих загроз інформаційній безпеці України, чинників, які впливають на їх формування, прогнозування та оцінка наслідків для безпеки національних інтересів України;

2) участь у розбудові системи стратегічних комунікацій [10], організації та координації заходів щодо її розвитку;

3) розроблення методології виявлення загрозливих інформаційних матеріалів маніпулятивного та дезінформаційного характеру;

4) вивчення, узагальнення й аналіз досвіду інших держав і міжнародних організацій з протидії дезінформації та підготовка пропозицій щодо його використання в Україні;

5) проведення аналізу та моніторингу подій і явищ в інформаційному просторі України, стану інформаційної безпеки та присутності України у світовому інформаційному просторі;

6) участь у створенні інтегрованої системи оцінки інформаційних загроз та оперативного реагування на них;

7) участь у розробленні та реалізації Стратегії інформаційної безпеки України, здійсненні аналізу стану її реалізації, зокрема з питань ефективності заходів щодо протидії дезінформації;

8) забезпечення Ради національної безпеки й оборони України, Голови Ради національної безпеки й оборони України інформаційно-аналітичними матеріалами з питань забезпечення інформаційної безпеки України, виявлення та протидії дезінформації, ефективної протидії пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, запобігання спробам маніпулювання громадською думкою;

9) участь у визначенні пріоритетів залучення міжнародної технічної допомоги з питань забезпечення інформаційної безпеки, виявлення та протидії дезінформації, ефективної протидії пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, запобігання спробам маніпулювання громадською думкою;

10) сприяння взаємодії держави та інституцій громадянського суспільства щодо протидії дезінформації та деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, організація та участь в інформаційно-просвітницьких заходах з питань підвищення медіаграмотності суспільства [12].

Висновки. На сьогодні в Україні немає чітко сформульованого та юридично затвердженого поняття дезінформації, хоч і Закон України «Про інформацію» визначає одним із принципів інформаційних відносин достовірність та повноту інформації, а в законах «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» і «Про телебачення та радіомовлення» мовиться про обов'язок журналістів і творчих працівників подавати об'єктивну і достовірну інформацію та перевіряти її.

Треба розуміти, що з кожним днем кількість та якість інформаційних небезпек зростає, долучається штучний інтелект, вдосконалюються способи та методи ведення інформаційних війн, тому кожна Україна має уважно стежити за успішним досвідом інших держав, особливо враховуючи недосконалість українського законодавства та наявність ворога, який використовує неймовірну кількість ресурсів для знищення її репутації на міжнародному рівні та для загальної дестабілізації ситуації в країні. Необхідно запроваджувати досвід інших, але з врахуванням того факту, що під час цього процесу треба забезпечити всі основоположні права людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Що таке дезінформація і як вона на нас впливає? URL:<https://gwamedia.com/shho-take-dezinformacziya-i-yak-vona-na-nas-vplyvaie/>
2. Що таке дезінформація і як її виявити: просте пояснення від РНБО. URL:<https://vn.20minut.ua/Podii/scho-take-dezinformatsiya-i-yak-yiyi-viyaviti-proste-poyasnennya-vid-r-11585637.html>
3. Підхід НАТО у галузі боротьби з дезінформацією. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_219728.htm
4. European Council meeting (19 and 20 March 2015) – Conclusions. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/East_StratCom_Task_Force#cite_note-1
5. ЄС запустить нову платформу для боротьби з дезінформацією Росії та Китаю. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/7/7155675/>
6. Оновлення кодексу ЄС щодо боротьби з дезінформацією: основні положення. URL:https://jurliga.ligazakon.net/news/212519_onovlennya-kodeksu-s-shchodo-borotbi-z-deznformatsyu-osnovn-polozhennya
7. Bloomberg: Євросоюз визнав соцмережу X найбільшим джерелом дезінформації. URL:<https://suspilne.media/580681-bloomberg-evrosouz-viznav-socmerezhu-x-najbilsim-dzerelom-dezinformacii/>
8. IT-гіганти відзвітували в ЄС про боротьбу з пропагандою з РФ. URL:<https://www.dw.com/uk/itgiganti-vidzvituvai-pered-es-pro-borotbu-z-propagandou-z-rf/a-66930400>
9. План дій проти дезінформації. URL:https://cdn1-eeas.fpfis.tech.ec.europa.eu/cdn/farfuture/lpM1X9RnuE28GrR78F7yFA0HtKjii4TzKMvXoSg5Bn0/mtime:1544008849/sites/eeas/files/action_plan_against_disinformation.pdf
10. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про створення Центру протидії дезінформації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0015525-21#Text>
11. Указ Президента України від 19 березня 2021 року. № 106. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1062021-37421>
12. Про Центр. URL:<https://cpd.gov.ua/documents/%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80/>

REFERENCES

1. *Shcho take dezinformatsiia i yak vona na nas vplyvaie?* [What is misinformation and how does it affect us?] URL:<https://gwamedia.com/shho-take-dezinformacziya-i-yak-vona-na-nas-vplyvaie/> [In Ukrainian].
2. *Shcho take dezinformatsiia i yak yui vyavyty: proste poiasnennia vid RNBO* [What is disinformation and how to detect it: a simple explanation from the National Security Council.] URL:<https://vn.20minut.ua/Podii/scho-take-dezinformatsiya-i-yak-yiyi-viyaviti-proste-poyasnennya-vid-r-11585637.html> [In Ukrainian].

3. ***Pidkhid NATO u haluzi borotby z dezinformatsiieiu*** [NATO's approach to combating disinformation]. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_219728.htm [In Ukrainian].
4. ***European Council meeting*** [European Council meeting] (19 and 20 March 2015) – Conclusions. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/East_StratCom_Task_Force#cite_note-1 [In Ukrainian].
5. ***YeS zapustyt novu platformu dlia borotby z dezinformatsiieiu Rosii ta Kytaiiu*** [The EU will launch a new platform to combat Russian and Chinese disinformation]. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/7/7155675/> [In Ukrainian].
6. ***Onovlennia kodeksu YeS shchodo borotby z dezinformatsiieiu: osnovni polozhennia*** [Update of the EU code on combating disinformation: main provisions]. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/212519_onovlennya-kodeksu-s-shchodo-borotbi-z-deznformatsyu-osnovn-polozhennya [In Ukrainian].
7. ***Bloomberg: Yevrosoiuz vyznav sotsmerezhu X naibilshym dzerelom dezinformatsii*** [Bloomberg: The European Union recognized social network X as the biggest source of disinformation]. URL: <https://suspilne.media/580681-bloomberg-evrosouz-viznav-socmerezhu-x-najbilsim-dzerelom-dezinformacii/> [In Ukrainian].
8. ***IT-hihanty vidzvituvaly v YeS pro borotbu z propahandoiu z RF*** [IT giants reported to the EU about the fight against propaganda from the Russian Federation]. URL: <https://www.dw.com/uk/itgiganti-vidzvituvali-pered-es-pro-borotbu-z-propagandou-z-rf/a-66930400> [In Ukrainian].
9. ***Plan dii proty dezinformatsii*** [Action plan against disinformation]. URL: https://cdn1-eeas.fpfis.tech.ec.europa.eu/cdn/farfuture/lpM1X9RnuE28GrR78F7yFA0HtKjii4TzKMvXoSg5Bn0/mtime:1544008849/sites/eeas/files/action_plan_against_disinformation.pdf [In Ukrainian].
10. ***Rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 11 bereznia 2021 roku*** [Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated March 11, 2021. «On the establishment of the Center for countering disinformation.»] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0015525-21#Text> [In Ukrainian].
11. ***Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 19 bereznia 2021 roku № 106*** [Decree of the President of Ukraine dated March 19, 2021. No. 106]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1062021-37421> [In Ukrainian].
12. ***Pro Tsentri*** [About the Center]. URL: <https://cpd.gov.ua/documents/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80/> [In Ukrainian].

Дата надходження: 11.11.2023 р.

Dmytro Smotrych

Lviv Polytechnic National University,
Doctor of Philosophy, Associate Professor of the
Department of Administration and Information law
Educational and Scientific Institute of Law,
Psychology and Innovative education
dmytro.v.smotrych@lpnu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6087-9553>

Nazar Ivanov

Lviv Polytechnic National University,
2nd year master's student
Educational and Scientific Institute of Law,
Psychology and Innovative education
nazar.ivanov.mpvpr.2022@lpnu.ua

LEGAL ASPECTS OF FIGHTING DISINFORMATION IN THE EUROPEAN UNION: LESSONS FOR UKRAINE

The article «Legal aspects of combating disinformation in the European Union: lessons for Ukraine» describes and analyzes in detail the problem associated with a large amount of false, manipulative and extremely harmful information that every modern person has to face. Special

attention is paid to the legislative regulation of the information sphere, measures aimed at improving information security in the European Union and Ukraine.

This article defines and characterizes such a phenomenon as disinformation, explains its role in internal and interstate conflicts. The methods of spreading disinformation and the main information tools used by the conflicting parties are highlighted. Outlines the goals and objectives that can theoretically be achieved by someone who spreads and reproduces false or distorted information.

The article provides a thorough analysis of legislative regulation in the field of combating disinformation and fakes, as well as the activities of state bodies of the European Union, Ukrainian state bodies, public and international organizations. The spheres of their activity and influence, their powers, specifics of work, legal status, mutual interaction and performance results are determined.

The article draws attention to a large number of problems related to the information security of states, unions of states, organizations, and individual citizens, and the distribution of a wide variety of information leaks, false information, and falsified facts aimed at changing public opinion, creating conflicts, and starting interethnic enmity in a certain country, demoralization of the enemy during war, theft, etc.

In general, this article is a useful study aimed primarily at highlighting the main problems and threats that Ukraine and Europe face in the era of hybrid wars and social networks. It can be interesting both to people who work with information and to the general public, because it gives an understanding of the essence of such a phenomenon as disinformation in the modern world and its consequences.

Keywords: European Union; disinformation; information hygiene; legal regulation; propaganda; formation of narratives.